

Stockholm 2012-11-14

Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Psykiatri och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17).

Sveriges Psykologförbund har fått rubricerade betänkande på remiss och lämnar här synpunkter över den delen som behandlar psykiskt störda lagöverträdare.

Generella synpunkter

Enligt utredningen innebär förslagen att den som är i behov av psykiatrisk vård ska få det oavsett vilken påföljd eller annan åtgärd som bestäms. I och med att fängelseförbudet försvinner och rättspsykiatrisk vård avskaffas som påföljd blir de vanliga påföljdsreglerna tillämpliga också på psykiskt störda lagöverträdare som faller till ansvar. Psykologförbundet instämmer i utredningens bedömning att en förutsättning för ett system där vanliga påföljdsregler är tillämpliga också beträffande psykiskt störda lagöverträdare är att psykiatrisk vård verkligen kan komma till stånd under verkställigheten av olika påföljder. Enligt förbundet är detta helt avgörande för att de förslagna förändringarna ska kunna genomföras.

Eftersom betänkandet inte behandlar innehållet i vården av de psykiskt störda lagöverträdarna eller vårdkonsekvenserna av de förslagna ändringarna är det svårt att fullt ut ta ställning till de olika förslagen. För att tillförsäkra att de psykiskt störda lagöverträdarna får sitt vårdbehov tillgodosett krävs att även frågor som vårdens innehåll, personalförsörjning, kompetens- ansvars-, resursfrågor utreds innan man genomför lagändringar. Utredningen lyfter själv i sin problembeskrivning fram problemet med att kriminalvårdens möjligheter att ge intagna med psykiska problem vård är begränsade, samtidigt som det är svårt att i den allmänna sjukvården fullt ut tillgodose de behov som de intagna inom kriminalvården har. När det gäller personalförsörjningen är den brist på psykologer som redan idag råder både inom kriminalvården och inom den psykiatriska tvångsvården oroväckande. Den unika psykologkompetens som idag finns inom det rättspsykiatriska området löper risk att försvinna när påföljden försvinner om man inte samtidigt garanterar att patienterna även i fortsättningen har rätt till vård i den form av behandlingsinsatser som de idag får när det gäller såväl innehåll som utbud.

Rättspsykiatrisk undersökning

Utredningen föreslår att det ska införas tre nya former av rättspsykiatriska bedömningar, vilka som huvudregel ska ingå i en rättspsykiatrisk undersökning. Bedömningarna ska ta sikte på frågan om *gärningsmannens tillräknelighet, förutsättningar för verkställighet av fängelse i en sluten stödenhet och förutsättningarna för särskilda skyddsåtgärder.*

Ett utlåtande ska avges för respektive fråga. Enligt utredningens förslag ska ett utlåtande beträffande gärningsmannens tillräknelighet avges av en läkare vid undersökningsenheten eller någon annan läkare som huvudmannen för enheten utser. Utlåtande avseende de andra bedömningarna, d.v.s. verkställighet av fängelse i sluten stödenhet och särskilda skyddsåtgärder, ska enligt utredningen avges av den myndighet som regeringen bestämmer.

Psykologförbundet ställer sig bakom utredningens förslag till inrättande av de nya rättspsykiatriska bedömningarna. Förbundet tillstyrker också att utredningens förslag till att utlåtande som avser bedömning om verkställighet i sluten stödenhet och särskilda skyddsåtgärder ska lämnas av den myndighet som regeringen bestämmer. Psykologförbundet avstyrker däremot utredningens förslag till att en läkare ska avge utlåtande när det gäller bedömning av tillräknelighet. Psykologförbundet anser att uppdraget att genomföra en rättspsykiatrisk undersökning ska ges till den myndighet som regeringen bestämmer och inte till en specifik yrkesgrupp. Utlåtanden från den rättspsykiatriska undersökningen ska avges av myndigheten, detta ska gälla samtliga former av rättspsykiatriska bedömningar. Förbundet anser också att det i lagen om rättspsykiatrisk undersökning ska anges vilka utredningar och bedömningar som ska finnas med i utlåtandet till domstolen.

Tillräknelighetsbedömning

Vid en undersökning av gärningsmannens tillräknelighet ska det bedömas om någon eller några av grundtillstånden - *allvarlig psykisk störning, en tillfällig sinnesförvirring, en svår utvecklingsstörning* eller *allvarligt demenstillstånd* - föreligger hos gärningsmannen. Det ska också bedömas om den undersökta saknade förmåga att förstå gärningens innebörd i den situation i vilken han eller hon befann sig eller att anpassa sitt handlande efter en sådan förståelse. Som utredningen skriver i betänkandet bör dessa bedömningar lämpligen göras av ett utredningsteam.

Psykologförbundet anser att utredningen i allt för hög grad utgått från ett befintligt system och lyft fram medicinska bedömningar på ett sätt som inte står i överensstämmelse med det straffrättsliga begreppet – tillräknelighet. De faktorer som ska utredas och bedömas innehåller en kraftig betoning på psykologiska funktioner vilket bör tydliggöras i lagstiftningen. Vissa av grundtillstånden bl.a. svår utvecklingsstörning kräver en psykologisk bedömning, med test av begåvning och funktionsförmåga. Förutom att bedöma personens grundtillstånd ska en bedömning av *persons förmåga att förstå gärningens innebörd* göras. Förmåga till insikt, att förstå och att hantera impulser är sådana psykologiska aspekter av mänskligt fungerande som för att bedömas kräver djupgående kunskaper om kognition, inlärning, perception och medvetande.

Ur rättssäkerhetssynpunkt är det av största vikt att domstolen får ett underlag som grundar sig en professionell och allsidig bedömning. De rättspsykiatriska undersökningarna både vad gäller tillräknelighet, verkställighet i en sluten stödenhet

och särskilda skyddsåtgärder bör göras i ett utredningsteam, vilket också utredningen betonar i sitt betänkande. Det är alltså inte tillräckligt underlag med endast en medicinsk bedömning utan det krävs också i lika hög grad en psykologisk bedömning.

Enligt utredningen ska det av ett utlåtande avseende tillräkneligheten framgå om gärningsmannen uppfyller förutsättningarna för psykiatrisk tvångsvård. Om förutsättningarna för sådan vård är uppfyllda ska utlåtandet skickas till en psykiatrisk vårdinrättning för prövning av frågan om intagning för psykiatrisk tvångsvård. Utlåtandet ska i detta fall motsvara ett vårdintyg. Psykologförbundet anser att det är viktigt att skilja på beslut om psykiatrisk tvångsvård och utlåtande från en myndighet avseende en rättspsykiatrisk undersökning. Den läkare som undersöker personen bör därför om han eller hon anser att förutsättningarna för psykiatrisk tvångsvård är uppfyllda skriva ett vårdintyg i enlighet med lagen om psykiatrisk tvångsvård. Genom detta förfarande krävs inte heller införande av någon särskild reglering med krav på läkarintyg i lagen om rättspsykiatrisk undersökning.

Benämningen *rättspsykiatrisk undersökning*

Förbundet anser att beteckningen *rättspsykiatrisk undersökning* bör ändras för att på ett bättre sätt motsvara innehållet i de nya formerna av bedömningar. Den föreslagna reformen med avskaffande av rättspsykiatrisk vård som påföljd samt bedömningar om tillförlitlighet, skyddsåtgärder och funktionsnedsättningar innebär att beteckningen inte längre är adekvat. Som förbundet anfört ovan omfattar de nya formerna av bedömningar frågeställningar som inte enbart är strikt medicinska och psykiatriska. En mer adekvat benämning på dessa undersökningar skulle enligt Psykologförbundet vara *rättspsykiatrisk undersökning*.

Särskilda skyddsåtgärder

De personer som i princip kommer att bli aktuella för särskilda skyddsåtgärder är de som idag döms till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Det handlar således om personer med svåra psykiska störningar. Skyddsåtgärder för att minska risken för återfall i brottslighet för denna grupp bör då naturligtvis också handla om vårdåtgärder. Av betänkandet framgår inte vilket innehåll som skyddsåtgärder ska ha. För att det ska vara etiskt försvarbart att införa möjlighet att besluta om särskilda skyddsåtgärder för psykiskt störda lagöverträdare krävs enligt Psykologförbundet att det av lagstiftningen måste framgå att skyddsåtgärder måste innehålla vård och behandling. Oavsett vem som blir huvudman för skyddsåtgärder måste det tydliggöras att i lagstiftningen att det krävs personal med kvalificerad kompetens som ansvarar för ansvarar för vårdinnehållet.

Sluten stödenhet – en ny form av verkställighet av fängelse för vissa lagöverträdare med funktionsnedsättning

Utredningen föreslår att verkställighet av fängelse för vissa personer med funktionsnedsättningar, som bland annat svår utvecklingsstörning och svår autismspektrumstörning, ska ske i en så kallad sluten stödenhet. Ansvar för verkställighet av fängelsestraff i en sluten stödenhet föreslås ligga på kriminalvården.

Detta förutsätter en enligt utredningen att kriminalvården tillförs ytterligare kunskap och kompetens för den aktuella målgruppen.

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om verkställighet av fängelse i en sluten stödenhet för vissa personer med funktionsnedsättningar. Förbundet vill dock särskilt understryka vikten av att personalen vid de slutna stödenheterna har särskild utbildning och kompetens för vård och stöd av personer med funktionsnedsättningar.

Utredningen skriver att det är önskvärt att en sådan verksamhet har tillgång till specialistkompetens. Förbundet anser det inte bara önskvärt utan absolut nödvändigt att de slutna stödenheterna har tillgång till specialistkompetens som psykolog och psykiatriker för att kunna ge dessa personer med svåra psykiska funktionsnedsättningar en patientsäker och god vård. Enligt utredningens förslag ska den dömda erbjudas habiliterings- och rehabiliteringsåtgärder. Till de slutna stödenheterna bör därför knytas personal från habiliteringen som har specialistkunskap kring personer med psykiska funktionsnedsättningar. Utredningen föreslår också att kriminalvården ska vara skyldig att tillsammans med landstinget och kommunen upprätta en individuell plan för den som ska frigges från en sluten stödenhet. Detta är bra. En individuell plan bör dock också upprättas inför intagning i en sluten stödenhet och denna plan bör upprättas tillsammans med landsting och kommun.

Sveriges Psykologförbund

Lars Ahlin
Förbundsordförande

Camilla Damell
Förbundsjurist